

SO'FFI OLLOYOYINING "SABOT UL-OJIZIN" ASARIDAGI HIKoyATLAR TAHLILI

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti talabasi

Jumaboyeva Mashhura

Annotatsiya. Ushbu maqolada So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizīn" ("Ojizlar saboti") asaridagi tarbiyaviy-didaktik hikoyatlar ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Asarda keltirilgan ibratli voqealar, diniy-axloqiy g'oyalar, tasavvufiy qarashlar va shaxs tarbiyasiga oid masalalar chuqur o'rganildi. Tadqiqot jarayonida A. Fitrat, I. Sulton, H. Boltaboev, B. Qosimov kabi olimlarning ilmiy izlanishlari, shuningdek o'zbek tasavvuf adabiyoti manbalari asos sifatida qo'llanildi. Maqola xulosa qismida asarning bugungi tarbiyaviy ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: So'fi Olloyor, "Sabot ul-ojizīn", tasavvuf, hikoyat, Qur'oni Karim, hadis

So'ffi Olloyor (1644–1721) o'zbek mumtoz adabiyotining yirik mutasavvif shoirlaridan biridir. Uning "Sabot ul-ojizīn" dostoni tasavvufiy-axloqiy nasihatlar, pandnoma ruhidagi hikoyatlar va shar'iy masalalarga oid tushuntirishlardan iborat bo'lib, XV–XVIII asrlarda keng tarqalgan pandnoma an'alarining eng mukammal namunalaridan sanaladi.

Adabiyotshunos I. Sulton ta'kidlaganidek, So'ffi Olloyor "xalq ma'naviyati va axloqiy tarbiyasiga bevosita xizmat qilgan mutasavvif shoirlar qatorida o'ziga xos mavqega ega" (Sulton I., O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi, 1995). Asarda keltirilgan hikoyatlar badiiy-estetik jihatdan sodda, ammo mazmun jihatdan chuqur falsafiy-axloqiy tenorga ega.

Mazkur maqolada "Sabot ul-ojizīn"dagi eng muhim hikoyatlar tahlil qilinadi, ularning tarbiyaviy mohiyati ilmiy adabiyotlar asosida sharhlanadi.

Asosiy qism.Olimlar (B. Qosimov, H. Boltaboev) asarni didaktik-diniy pandnoma deb baholaydi. Asarda Qur'on oyatlari, hadislar, tasavvufiy qarashlar asosida shakllangan hikoyatlar mavjud. Ularning vazifasi:insonni nafsdan tiyish, halollik, sabr, qanoat,ilmga rag'bat,ota-ona haqqi,adolat,Allohga yaqinlik kabi g'oyalarni targ'ib qilishdir.

Shu ma'noda doston Alisher Navoiy "Mahbub ul-qulub"i va Ahmad Yassaviy "Hikmat"lari bilan ma'naviy jihatdan uzviy bog'liq.Asarda ilm o'rganish eng ulug' amal deb ta'riflanadi:

"Ilm bila ko'kravshan bo'lg'ay, johil zulmat ichra qolur".

Bu o'rinda tasavvufdagi "ilm-ma'rifat-haqiqat" bosqichlari nazarda tutiladi. A. Fitratning fikricha, So'ffi Olloyor ilmni "ruhiy najotning eng muhim vositasi" deb baholaydi (Fitrat A., Adabiyot qoidalari, 1926).Asardagi ilmga oid hikoyalarda:

ilmning farzligi, ustozning martabasi, ilmni amal bilan bezash zarurligi kabi masalalar targ'ib qilinadi. So'fi Olloyor sabrni komil insonning bosh sifati deb ko'rsatadi. Masalan, bir dardmand shaxsning sinovlar orqali sabr topishi haqidagi hikoya tasvirida insonning ichki poklanishi, ilohiy taqdirga iymon masalalari tahlil qilinadi.Tasavvufshunos H. Boltaboev bu haqda shunday deydi:

"So'fi Olloyor sabrni shunchaki chidash emas, balki ruhiy poklanishning asosiy manzili sifatida talqin etadi" (Tasavvuf va adabiyot, 2004).

Asarda boylik bilan aldanish haqida bir necha hikoya bor. Shoir dunyo o'tkinchi, insonning asl boyligi – taqvo, ilm va saxovat ekanini uqtiradi. Bu hikoyalar Qur'onning "Al-Mulk", "Kahf" suralaridagi ibratlarga ulanadi. Demak, asardagi hikoyatlar diniy-didaktik manbalarga tayanadi. Asarda ota-ona xizmatining fazilati alohida ta'kidlanadi:

"Kimki onasin izzat qilsa, jannat uning qadam ostidadur". Bu mazmun tasavvufiy adabiyotda keng uchraydi (Yassaviy, Sulaymon Boqirg'oniy). Asardagi hikoya tarbiya jarayonida juda muhim: farzand hurmati, mehr-oqibat, mas'uliyat tushunchalari yoritiladi.

"Sabot ul-ojizīn" hikoyatlari quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:sodda xalqona uslub, ko'pchilikka tushunarli tilda, Qur'on va hadis sitatalari bilan boyitilgan,

tasavvufiy ramzlar (“qo‘l berish”, “ko‘ngil uyi”, “ma‘rifat nuri”) keng qo‘llangan, hikoyalar ibrat bilan yakunlanadi, ya‘ni pandnoma janriga xos.

Adabiyotshunos B. Qosimovning ta‘kidlashicha, So‘fi Olloyorning hikoyalari “xalq orasida o‘qilishi va tushunilishi uchun maxsus ravon shaklda yaratilgan”.

Xulosa.

So‘fi Olloyorning “Sabot ul-ojizīn” asari o‘zbek tasavvufiy-didaktik adabiyotining eng yirik namunasidir. Undagi hikoyatlar faqat diniy-ma‘rifiy emas, balki axloqiy, pedagogik va ruhiy tarbiya uchun ham katta ahamiyatga ega.

Asar bugungi kunda ham yoshlarning ma‘naviy dunyoqarashini rivojlantirish, halollik, sabr, ilmga hurmat, ota-ona xizmatiga rag‘bat uyg‘otish, komil inson tarbiyasida metodik manba bo‘lib xizmat qiladi.

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, So‘fi Olloyor hikoyatlarida tasavvuf falsafasi, Qur‘oni karim ta‘limoti va xalq pedagogikasi bir butun holda uyg‘unlashgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fitrat A. Adabiyot qoidolari. – Toshkent, 1926
2. Sulton I. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995.
3. Boltaboev H. Tasavvuf va adabiyot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004.
4. Qosimov B. Mumtoz adabiyot namunlari. – Toshkent: Fan, 1999.
5. Sirojiddinov S. O‘zbek adabiyoti va tasavvuf. – Toshkent, 2012.
6. Qur‘oni karim. Tarjimalar va tafsirlar.
7. Boqirg‘oniy S. Hikmatlar. – Toshkent, 2007.
8. Yassaviy A. Devoni hikmat. – Toshkent, 2005.
9. Karimov Z. O‘zbek pandnoma an‘analari. – Toshkent, 2010.

10. Avezov O. O‘zbek tasavvufiy adabiyoti. – Toshkent, 2011.
11. Nurmatov X. Tasavvuf va ma’naviyat. – Toshkent, 2015